

**A tudás eszméje és az egyetem lényege –
Fichte, Schleiermacher és a berlini egyetem**

Éppen 100 éve, 1910-ben jelent meg egy kötet Eduard Spranger szerkesztésében, *Fichte, Schleiermacher, Steffens über das Wesen der Universität*¹ címmel. A könyv, amely Spranger terjedelmes bevezetőjén kívül² a címben említett három szerző írásait tartalmazza, egy jubileumi kiadvány, ami a berlini egyetem alapításának 100 évfordulójára jelent meg. Az említett három írás mindegyike az egyetem megalapítását megelőző néhány évben, 1807 és 1809 között keletkezett és annak a vitának fontos dokumentumai, amelyek az intézmény létrehozását előkészítették.

Az első szerzője tehát J. G. Fichte³, a másodikat F. D. E. Schleiermacher⁴, a harmadikat pedig H. Steffens⁵ írta. Az említett írások közül elsődlegesen Schleiermacher szövegét szeretném bemutatni, amelynek címe; *Gelegentliche Gedanken über Universitäten in deutschem Sinn* és eredetileg 1808-ban íródott.

A kötetbe gyűjtött szövegek mindegyike nagyon konkrét gyakorlati kérdéseket tárgyal, és nem általános filozófiai problémákat. Schleiermacher a következőképpen vezeti fel gondolatait, és magyarázza egyben az írás címét: „*Már az a mód is, amit az írás címe mond, el szeretné tanácsolni azokat, akik valamiféle félreértés folytán a tárgy tudományosan kimerítő tárgyalását keresnek. Álszerénység volna, ha egy ilyen szándékkal készült írásról mondanám, hogy csak alkalmi értekezés; ahogyan a gög és az üres dicsekvés jele volna, ha valami, ami csupán alkalmi írásként, alkalmi célra keletkezett, tudományos írásnak akarna látszani. A kérdés mindenesetre szigorú és alapos vizsgálatot igényel; talán a tudományos közeg, ahová ez a kérdés tartozik, nem teljesen ismeretlen a szerző számára, aki reméli, hogy az itt közreadott gondolatok maguk is nagyrészt megtalálják a helyüket a tudományos közegben. Csak itt a szerző nem tart igényt arra, hogy gondolatai tudományosan kiérlelték legyenek, a kérdés bemutatása*

---

¹ E. Spranger (hrsg.): *Fichte, Schleiermacher, Steffens über das Wesen der Universität*. Leipzig 1910

² id. mű VII-XLI.o.

³ J. G. Fichte: *Deduzierter Plan einer zu Berlin zu errichtenden höhern Lehranstalt, die in gehöriger Verbindung mit einer Akademie der wissenschaften stehe*. In id.mű 1-104.o.

⁴ F. D. E. Schleiermacher: *Gelegentliche Gedanken über Universitäten in deutschem Sinn*. In id. mű 105-203.o.

⁵ H.Steffens: *Idee der Universitäten*. In id. mű 205-280.o.

*pedig szigorú legyen.*⁶ Ugyanakkor természetesen az itt kifejtett elképzelések nem is választhatók el a szerző filozófia nézeteitől, a tudás vagy a tudomány mibenlétéről kialakított elképzeléseitől, de ebben az összefüggésben sokkal inkább a Spranger bevezetésében is tárgyalt témát, azaz állam és az egyetem viszonyát érintik.

Poroszországban a XIX. század elején a társadalmi és az állami élet több fontos területére kiterjedő reformfolyamat zajlott. Ennek a Heinrich Friedrich Karl vom Stein és Karl August von Hardenberg nevéhez köthető reformsorozatnak a részét képezte az ún. *Bildungsreform*, ami az oktatás, a tudomány és a művelődés megújítását célozta. A korabeli sajtóban heves és magas színvonalú polémia kísérte ezt a folyamatot, amely vitából az említett szerzők is kivették a részüket, részben fentebb jelzett írásaik révén. Az egyetemi oktatás területén 1809-ben vezettek be radikális reformokat, amelyeknek egyik fontos eredményeként sor került a Berliini Egyetem megalapítására.

Ezek mögött az intézkedések mögött egy sajátos politikai-kulturális együttműködés állt, amely az állami bürokrácia, a liberális reformerek és az idealista filozófusok között jött létre. Ez a szövetség volt a kezdeményezője és fő mozgató ereje az említett *Bildungsreform*-nak. Wilhelm von Humboldt közéleti, politikai szerepe, közismert ebben a folyamatban, de említést érdemel ebben a vonatkozásban, hogy pl. Schleiermacher is évekig tagja volt a porosz belügyminisztérium oktatási osztályának (*Departement für den Kultus und das Unterrichtswesen*).

Az egyetemi reformokat előkészítő gondolkodók között azonban jelentős eltérések voltak politikai, oktatási, neveléseméleti, tudomány- és művészetfilozófiai szempontból is. Míg az említett Humboldt és Schleiermacher számos kérdésben hasonló álláspontot foglalt el, addig pl. Fichte elképzelései radikálisan eltértek ezektől. Hozzávetőlegesen azt mondhatjuk, hogy egy liberális és egy antiliberális vagy autoriter irányzat különböztethető meg a fenti kérdésekben.

---

⁶ „*Schon durch die Art, wie sie sich bezeichnet, will sie gern diejenigen abweisen, welche hier etwa aus irgendeinem Mißverstand eine wissenschaftliche erschöpfende Behandlung des Gegenstandes suchen möchten. Es wäre falsche Bescheidenheit, wenn, was so gemeint ist, sich nur für etwas Gelegentliches ausgeben wollte; wie es Anmaßung wäre und leere Prahlerei, wenn, was nur gelegentlich entstanden ist und nur so wirken soll, sich wissenschaftlich gebärden wollte. Die Sache verträgt allerdings eine strenge und gründliche Behandlung; das wissenschaftliche Feld, wohin sie gehört, mag auch dem Verfasser nicht ganz fremd sein, und er hofft, daß die hier vorgetragenen Gedanken selbst größtenteils auch dort eine Stelle würden finden müssen. Nur hier macht er gar nicht Anspruch auf wissenschaftliche Reife oder strenge Darstellung.*” id. mű 107.o.

(Magyarul részletek: Schleiermacher, F. D. E.: *Alkalmi gondolatok a német módra elképzelt egyetemekről*. [ford. Bendl Júlia] In Tóth Tamás (szerk.): *Az európai egyetem funkcióváltozásai – Felsőoktatástörténeti tanulmányok*. Budapest 2001. 197.o. A továbbiakban a Scheiermacher írásából vett idézeteket, ahol ez lehetséges Brendl Júlia fordítása alapján közlöm.)

Schleiermacher mint látni fogjuk az előbbihez, még Fichte inkább az utóbbihoz sorolódik.

A vitákban további töréspontot jelentett az egyetemi autonómia kérdése. Ez a kérdés két eltérő vonatkozást foglal magába. Beszélhetünk ugyanis egyrészt a külső autonómia kérdéséről, ami az állam és az egyetem, vagy tágabban a társadalom és az egyetem viszonyát érinti. Másrészt az egyetem és az oktatás, kutatás más intézményei, mindenekelőtt az akadémiák, illetve az egyetem és a fakultások, valamint a diszciplínák viszonyát taglaló belső autonómia kérdéséről. Schleiermacher írása mindkettőt érinti. Mielőtt azonban ezekre a konkrét gondolatokra áttérnénk, tekintsük át általánosságban azokat a történeti okokat, amelyek az említett egyetemi reformokat szükségessé, illetve lehetővé tették.

„Hogy Poroszországban akkoriban radikális reformokra, s ezeken belül Humboldt minisztersége idején nagyszabású oktatási reformra kerülhetett sor, azt mindazonáltal csak bizonyos kül- és belpolitikai (ám ma azt is mondhatnánk: geopolitikai és geokulturális) körülmények összetalálkozása tette lehetővé. A Napóleontól elszenvedett súlyos katonai vereség ugyanis számos német egyetem, köztük a kulcsfontosságú Hallei Egyetem elvesztésével járt. Ez a körülmény – valamint az a porosz király által is vallott elv, hogy az államnak most szellemi területen kell pótolnia azt, amit a csatatéren elveszített – nemcsak elősegítette, hanem sietett is egy teljesen új típusú egyetem megalapítását Berlinben. Az egyetemalapítók jó része ugyanis osztotta Fichte felfogását, miszerint a német nemzeti egység megszületésének, s a porosz állam újjászületésének biztos és egyetlen eszköze az eddigi oktatási és nevelési rendszer teljes megváltoztatása. Ez a gondolat ugyanakkor egy jóval szélesebb s tulajdonképpen már több éve, illetve évtizede vitatott problémakomplexum részét képezte. Ennek középpontjában a porosz egyetem társadalmi szerepének és történelmi küldetésének kérdése állt.”⁷

A korábban jelzett különbségek mellett volt egy közös alapsajátossága is a kérdés megközelítésének. Ugyanis egyrészt szembehelyezkedtek a rendi vagy felekezeti alapon szerveződő középkori egyetemi modellel, másrészt elutasították ennek azt a típusú megújítását is, amit a felvilágosult, polgári alapon szerveződő napóleoni egyetem jelentett. Az egyetem napoleoninak nevezhető modellje olyan praktikus, utilitarista szemléleti alapon nyugodott, ami elfogadhatatlan volt az említett német gondolkodók számára, és amivel német nyelvterületen hosszú ideje kemény küzdelmet folytattak. Úgy vélték, az egyetem elsődleges feladata nem az, hogy meghatározott szakismereteket nyújtson, azaz nem az egyetem szakiskolai jellegének növelése révén haladható meg a feudális egyetemek képzési struktúrája. Az egyházak csökkenő és az állam növekvő befolyása ráirányította a figyelmet a külső autonómia problémáira, azaz hogy a működés-

---

⁷ Tóth Tamás: *A napóleoni egyetemtől a humboldti egyetemig*. In: Tóth Tamás (szerk.): *Az európai egyetem funkcióváltozásai – Felsőoktatástörténeti tanulmányok*. Budapest 2001.

hez szükséges állami segítség milyen szintű beavatkozást enged meg az intézmények belső életébe. Az egyetemnek az állami igények kiszolgálójává kell lennie, vagy vannak olyan szempontok, amelyek felülírják a haszonelvű megközelítést. További kérdéseket vetett fel a kutatásnak ez egyetemekről való kivonulása, amely jelentős hatással volt a belső autonómia kérdéseinek előtérbe kerülésére. *„A hagyományos univerzitás válságának elmélyülését, illetve a felvilágosult pedagógiai törekvések, a modern nevelésfilozófiai elképzelések térhódítását mindenesetre jól mutatja a következő: A XVIII. sz. második harmadától kezdve nemcsak Poroszországon, hanem más német államokon is a régi típusú egyetemek megszüntetésének, illetve az új típusú felsőfokú szakiskolák megalapításának valóságos hulláma vonult végig. Ez utóbbiak végül nem annyira tudományos jellegű főiskoláknak, mint inkább gyakorlati irányultságú szakiskoláknak bizonyultak, melyek közös jellemzője az volt, hogy a hagyományos egyetemeken kívül jöttek létre, s azoktól függetlenül működtek.”*⁸

Ezek a változások ugyan hozzájárultak a korábbi problémák megoldásához, de oly módon, hogy közben új és legalább ugyanolyan súlyos kérdéseket vetettek fel. A gyakorlatközpontú specializálódás során a tudás egységének eszméje teljesen a háttérbe szorult, szem elől veszett. Ezt az egységet legfeljebb az ismeretek enciklopédikus gyűjteményeként értettek és szervezőelvének a hasznosságot tekintették, amit a tudomány egy ésszerűen alakított élet számára jelenthet. Az általunk vizsgált gondolkodók tehát az általuk képviselt filozófiai eszmék alapján szembefordultak ezzel a felsőoktatásban jelentkező utilitarisztikus, empirikus és pragmatikus szemlélettel.

Fichte az, aki talán a legradikálisabban ítéli el ezeket az egyetemi oktatásban megjelenő új tendenciákat. Szerinte az egyéni önzés képviselői mindazok, akik egyetemi tanulmányaikban csak a személyes siker zálogát, vagy valamilyen kenyérkereső foglalkozás lehetőségét látják. Saját korának alapvonásait tárgyaló előadásaiban olvashatjuk például a következőket: *„Aki csakis személyként gondol önmagára, és valamiféle ilyen életre, létezésre és önelvezetre vágyik, kívül azon, ami nemében van meg, ami nemére vonatkozik, az alapjában véve... mégis csak egy közönséges, kicsiny, rossz, és emellett szerencsétlen ember”*⁹ A nevelésnek és benne az egyetemi képzésnek tehát elsődlegesen közösségi, nemzeti célokat kell követnie. Az önérdék szemben áll a közjával, az egyetemnek viszont ez utóbbit kell szolgálnia. Ezzel összefüggésben nevezhetjük elképzeléseit kifejezetten antiliberalisnak, autoritáriusnak. Az egyént ugyanis szerinte olyanná kell formálni, hogy ne akarjon mást, mint a közösség. A nevelés főfeladata így a

---

⁸ u.o

⁹ *„Wer auch nur überhaupt an sich als Person denkt, und irgend ein Leben und Sein und irgend einen Selbstgenuss begehrt ausser in der Gattung und für die Gattung, der ist im Grunde und Boden... dennoch nur ein gemeiner, kleiner, schlechter und dabei unseliger Mensch..”* J. G. Fichte: Die Grundzüge des gegenwärtigen Zeitalters. In J. G. Fichte's Sämtliche Werke. Band VII. 35. o.

nemzeti közakarat megteremtése. Ehhez azonban az egyéni akaratot meg kell semmisíteni, a személyiséget alapjaiban újra kell formálni. Az erkölcsiség alapja az önuralom, az önfegyelem és az én teljes alávetése a közösségnek, az államnak. Az államnak joga, hogy állampolgárait akár akaratuk ellenére is saját üdvösségükre kényszerítse.

„Az érzéki-empirikus, a korlátoltan specializált és a csak formális-enciklopédikus értelemben teljes megismerés pedagógiai ellenpólusa Fichténél egy igen sajátos képesség kifejlesztésére irányuló törekvés. Ez a képesség a társadalom meghatározott rendjére, berendezkedésére vonatkozó olyan „képek” megalkotásában áll, amelyek legfontosabb jellemzője az, hogy nem a dolgok jelenlegi állásának képmásai, hanem éppen ellenkezőleg, egy jövőbeli állapot előképei, s amelyek a megvalósításukhoz szükséges aktív tevékenységre ösztönzik az ifjút. E befolyásos porosz gondolkodó szerint mármint az újabb német filozófia (és konkrétan saját gondolati rendszere) által elméletileg megalapozott nevelési koncepció teljes mértékben a jövő ideális társadalmi berendezkedésére vonatkozó „helyes kép birtokában van”, feladata tehát nem más, mint azt elérni, hogy a mindenkorai növendékek számára „egész egyszerűen lehetetlen legyen ezt a Rendet nem akarni”.”¹⁰

A fentiekhez képest Schleiermacher megközelítés módja jelentős eltéréseket mutat, az egyetem és az állam viszonyában egyértelműen a lehető legteljesebb körű autonómia mellett foglal állást. Az állami befolyást két területen tartja megengedhetőnek, ezek pedig a gazdasági irányítás illetve a rendőrségi felügyelet. Minden más vonatkozásban azonban azt tartaná kívánatosnak, ha megszűnne az állami beavatkozás, felügyelet. *„Csakhogy ebben is, mint mindenütt, eljön az a korszak, amikor meg kell szűnnie ennek a gyámkodásnak.”¹¹*

De mire alapozza ezt az elvárást? Szerinte a tudománynak megvannak a maga saját belső szabályai, törvényei, így a tudományos tevékenységnek van egy ezekhez illeszkedő organikus fejlődése. Téves tehát az a látszat, hogy a tudományos közösségeket az állam hozza létre az állam céljainak alárendelve, ezek a tudomány művelésének sajátosságaiból eredeztethetők. A tudós ugyanis sohasem dolgozhat egyedül, magányosan. A tudományos megismerő tevékenység alapvetően közösségi jellegű, kommunikáció nélkül nem létezik. *„Inkább azt mondhatnánk: minden olyan törekvésnek, amelynek célja a megismerés, legfőbb törvénye a közlés...”¹²* Minden gondolkodó a közös munkához járul hozzá, a tudományos kutatás nem egyetlen ember feladata, és nem is birtokolhatja senki az egészset. A gondolkodók mindig csak egy részlet kimunkálását végzik, és

---

¹⁰ Tóth Tamás id. mű

¹¹ *„Allein hier wie überall kommt eine Zeit, wo diese Vormundschaft aufhören muß.”* Schleiermacher In Spranger id. mű 133.o.

¹² *„Vielmehr ist das erste Gesetz jedes auf Erkenntnis gerichteten Bestrebens: Mitteilung...”* u.o. 110.o.

ezzel járulnak hozzá a nagy egészhez, amely egész szükségszerű és belső egységet alkot. Vagyis a tudomány alapvető egysége összekapcsolja egymással a részek kutatóit, tehát a tudomány csak mint közösségi tevékenység létezhet.

Minél magasabb fokú a tudomány organizációja, minél inkább növekszik a létesítmény és eszköz szükséglete, annál inkább igényli a külső segítséget. „Mindez természetesen csak az állam segítségével valósítható meg, ezért az államot arra biztatják, hogy azokat a csoportosulásokat, amelyekben emberek a tudomány ápolására szövetkeztek egymással, a mi kifejezéseinkkel szólva mint „morális személyt” ismerjék el, megtűrjék és védelmezzék.”¹³ Schleiermacher szerint az egész újabb kori Európa művelődési folyamatairól elmondható, hogy a kormányoknak saját érdekükben fel kell karolniuk a tudományos és művészeti stb. intézményeket. Az állam segítheti ezek tevékenységét anyagilag vagy a megfelelő jogszabályi környezet kialakításával, de az állam és a tudomány szempontjai nem esnek egybe. „Az akadémiák, amelyekről a kormányok mindig úgy gondolták, hogy csak közvetett hatásuk lehet az állam céljaira, mindig is szabadabbak voltak, és így jól is érezték magukat. Az iskolák és az egyetemek azonban egyre hosszabb ideje és egyre inkább szenvednek attól, hogy az állam olyan intézményeknek tartja őket, amelyekben a tudományt nem a tudományért, hanem az állam érdekében művelik, félreértik és akadályozzák az iskoláknak és az egyetemeknek azt a természetes törekvését, hogy teljesen a tudomány által megkövetelt törvényekhez igazodjanak, és az állam fél attól, hogy ha szabadjára engedné ezeket az intézményeket, hamarosan minden a tanulás és tanítás terméketlen, az élettől és az alkalmazástól igen távol álló körében forogna, és a pusztá tudásvágy elvonná az ifjak kedvét a cselekvéstől, és senki nem akarná folytatni a polgári tevékenységeket. Úgy látszik, hosszú idő óta ez a legfőbb oka annak, hogy az állam a maga módján túlzottan beavatkozik ezekben az ügyekben.”¹⁴ Csakhogy az állam aggodalma hamis, mert a túlzott beavatkozással az állam éppen azoktól az előnyöktől fosztja meg magát, amiket a tudományoktól kaphat.

---

¹³ „Dies alles kann freilich nur durch den Staat erlangt werden, und daher ergeht an ihn die Anmutung, diejenigen, die sich zum Behuf der Wissenschaft miteinander verbunden haben, wie wir uns ausdrücken, als eine moralische Person anzuerkennen, zu dulden und zu schützen” u.o. 111.o.

¹⁴ „Die Akademien, denen die Regierungen immer nur einen mittelbaren Einfluß auf ihre Zwecke zutrauten, sind von jeher freier gewesen, und haben sich wohl dabei befunden. Aber Schulen und Universitäten leiden je länger je mehr darunter, daß der Staat sie als Anstalten ansieht, in welchen die Wissenschaften nicht um ihret-, sondern um seinetwillen betrieben werden, daß er das natürliche Bestreben derselben, sich ganz nach den Gesetzen, welche die Wissenschaft fodert, zu gestalten, mißversteht und hindert, und sich fürchtet, wenn er sie sich selbst überließe, würde sich bald alles in dem Kreise eines unfruchtbaren, vom Leben und von der Anwendung weit entfernten Lernens und Lehrens herumdrehen, vor lauter reiner Wißbegierde würde die Lust zum Handeln vergehn, und niemand würde in die bürgerlichen Geschäfte hinein wollen. Dies scheint seit langer Zeit die Hauptursache zu sein, weshalb der Staatsich zu sehr auf seine Weise dieser Dinge annimmt.” u.o. 133.o.

Tehát az állam érdeke is az egyetemek autonómiája, azaz hogy tevékenységüket kizárólag a tudomány sajátosságaira való tekintettel szervezzék meg.

Az utóbbi idézet azonban már felvet egy másik kérdést is, nevezetesen a belső autonómia problémáját. Schleiermacher írásában ez elsődlegesen a három említett intézmény, azaz az akadémiák, az egyetemek és az iskolák viszonyának problémájaként kerül leírásra. Az alapkérdés számára tulajdonképpen az, hogy a tudományos tevékenységet végző akadémiák és a tudományos életre felkészítő iskolák mellett van-e valódi szerepe, funkciója az egyetemnek, és ha igen, akkor miben áll ez a funkció.

Az iskolákat elsődleges feladata, hogy ismertekhez jutassa az egyes embert. Az iskolák elsődlegesen gyakorló jellegűek, ahol ki kell derülnie, hogy ki az, aki alkalmas a magasabb tudományok művelésére. Ez két dolog alapján dönthető el. Az egyik a tehetség, ami a figyelmet az ismeretek egy adott területéhez köti, a másik egy általános érzék az iránt, hogy a tudomány és benne minden tudás egységét, mint összefüggések láncolatát ismerje fel. Ezért az iskolának e kettőre kell tekintettel lennie, vagyis egy adott szinten be kell mutatnia a tudás teljességét, másrészt ki kell emelnie mindazt, amiből a lehető leghamarabb észlelhető a tudományos forma egysége és folyamatossága.

Ezzel szemben az akadémián a tudomány mesterei gyűlnek össze. Egy szoros kapcsolatrendszer kell kialakítaniuk, ugyanis az egyes ember tudása és tehetsége, a többiek kiegészítése, hozzájárulása nélkül a tudomány szempontjából semmilyen értékkel nem rendelkezne. A tudás minden része szükségszerűen összefügg az összes többivel, tehát a különböző tudásterületek művelőinek szorosan együtt kell működnie. A részkutatások és a részeredmények, amelyek egy-egy kutatóhoz köthetők, abban a szorosan összehangolt tevékenységben szerveződnek egy egésszé, amit az akadémia jelent.

Az iskolák tehát kiválasztanak és felkészítenek arra a tudományos kutatásra, amelyek az akadémiákon folynak. De mi indokolja akkor az egyetemeknek mint önálló intézményeknek a létét? Van-e ezeknek tényleges funkciója a tudomány szempontjából?

Az iskola ugyan bepillantást nyújt a megismerés és a tudományos szellem természetébe, de csak a kezdő ösztönzést ad az önálló kutatói személyiség létrejöttéhez, amit azonban az akadémiai tevékenység már feltételez. Éppen itt ragadható meg az egyetem lényege. *„Az egyetem feladata tehát elsősorban az, hogy elindítson egy folyamatot azáltal, hogy felügyeli az első lépéseket. Ez azonban nem kevesebb, mint egy teljesen új szellemi élet folyamata. Az egyetemnek az a feladata, hogy azokban a nemesebb lelkű ifjakban, akik rendelkeznek már bizonyos ismeretekkel, fölébresszék a tudomány eszméjét, segítsék őket abban, hogy birtokba vehessék az ismereteknek azt a területét, amelynek szívesen szentelnék magukat, úgy, hogy az a természetükké váljon, hogy mindent a tudomány szemszögéből szemléljenek, és ne külön-külön nézzék az egyes adatokat, hanem azokat a közvetlen tudományos összefüggésekbe helyezték el, és az ismeretet*

építsék be a nagy összefüggésbe, és folyamatosan vegyék figyelembe a megismerés egységét és egyetemességét, és tanulják meg, hogy minden gondolkodási folyamatban tudatossá kell tenniük a tudomány alaptörvényeit, és éppen ezáltal váljanak fokozatosan képessé arra, hogy saját maguk kutassanak, felfedezéseket tegyenek és ezeket be is mutassák”¹⁵ Ebben a folyamatban és így az egyetemi oktatásban jelentős szerepet kap a filozófia.

Az egyetemek tehát egyrészt magasabb szintű tudást, másrészt más típusú ismereteket közvetítenek, mint az iskolák. Folytatják tehát az iskolák tevékenységét, de egyúttal egyféle előakadémiaként is működnek. Ugyanakkor lényegileg különböznek mindkettőtől. A filozófia tanítása révén ki kell alakulnia a tudományos szellemnek, ami aztán a korábban tanultaknak egy magasabb szempontból történő újbóli áttekintése során megszilárdul és világossá válik. Ennek erejét ki kell próbálni a kutatásokban, a dolgok összekapcsolásában, saját kutatói eredmények felmutatásában, hogy ennek segítségével igazolódjon a tudás természetének és összefüggéseinek léte. Ez történik az egyetemeken, és ennek alapján igazolható az egyetem mint önálló tudományos intézmény.

Irodalom

Eigen, M. – Gadamer, H-G. – Habermas, J. u.a.: *Die Idee der Universität. Versuch einer Standortbestimmung.* Heidelberg 1988

Ellwein, T.: *Die deutsche Universität. Vom Mittelalter bis zur Gegenwart.* Wiesbaden 2. Aufl. 1997

Fichte, J. G.: *Deduzierter Plan einer zu Berlin zu errichtenden höhern Lehranstalt, die in gehöriger Verbindung mit einer Akademie der wissenschaften stehe.* (1807) In Spranger, E. (Hrsg.): *Fichte, Schleiermacher, Steffens über das Wesen der Universität.* Leipzig 1910. 1-104.o.

Fichte, J. G.: *Reden an die deutsche Nation.* Berlin 1808

Fichte, J. G.: *Über das Wesen des Gelehrten und seine Erscheinungen im Gebiete der Freiheit.* (1805) In J. H. Fichte (Hrsg.): *J. G. Fichte's Sämtliche Werke.* Band VI. Berlin 1845. 347-447.o.

Fichte, J. G.: *Über die einzig mögliche Störung der akademischen Freiheit.* (1811) In J. H. Fichte (Hrsg.): *J. G. Fichte's Sämtliche Werke.* Band VI. Berlin 1845.

---

¹⁵ „Die Universität hat es also vorzüglich mit der Einleitung eines Prozesses, mit der Aufsicht über seine ersten Entwicklungen zu tun. Aber nichts Geringeres ist dies als ein ganz neuer geistiger Lebensprozeß. Die Idee der Wissenschaft in den edleren, mit Kenntnissen mancher Art schon ausgerüsteten Jünglingen zu erwecken, ihr zur Herrschaft über sie zu verhelfen auf demjenigen Gebiet der Erkenntnis, dem jeder sich besonders widmen will, so daß es ihnen zur Natur werde, alles aus dem Gesichtspunkt der Wissenschaft zu betrachten, alles Einzelne nicht für sich, sondern in seinen nächsten wissenschaftlichen Verbindungen anzuschauen, und in einen großen Zusammenhang einzutragen in beständiger Beziehung auf die Einheit und Allheit der Erkenntnis, daß sie lernen, in jedem Denken sich der Grundgesetze der Wissenschaft bewußt zu werden, und eben dadurch das Vermögen selbst zu forschen, zu erfinden und darzustellen, allmählich in sich herausarbeiten, dies ist das Geschäft der Universität.” u.o. 126.o.

- Fichte, J. G.: *Einige Vorlesungen über die Bestimmung des Gelehrten*. (1794) In J. H. Fichte (Hrsg.): *J. G. Fichte's Sämtliche Werke*. Band VI. Berlin 1845. 289-346.o.
- Kwiek, M.: *The Classical German Idea of the University Revisited, or on the Nationalization of the Modern Institution*. Center for Public Policy Research Papers Series vol. 1 (2006). Poznan: CPP AMU. 2006. 1-44.o.
- Meinecke, F.: *Fichte és a német nemzetállam eszméje az 1806-1813-as években*. In Bretter Zoltán és Deák Ágnes (szerk.): *Eszmék a politikában: a nacionalizmus*. Tanulmány Kiadó, Pécs, 1995. 147–171. o.
- Müller, R. A.: *Geschichte der Universität*. München 1990
- Schleiermacher, F. D. E.: *Alkalmi gondolatok a német módra elképzelt egyetemekről*. [ford. Bendl Júlia] In Tóth Tamás (szerk.): *Az európai egyetem funkcióváltozásai – Felsőoktatástörténeti tanulmányok*. Budapest 2001. 197-214.o.
- Spranger, E. (Hrsg.): *Fichte, Schleiermacher, Steffens über das Wesen der Universität*. Leipzig 1910
- Tóth Tamás: *A napóleoni egyetemtől a humboldti egyetemig*. In: Tóth Tamás (szerk.): *Az európai egyetem funkcióváltozásai – Felsőoktatástörténeti tanulmányok*. Budapest 2001. 95-148.o.
- Unbedingte Universitäten (Hrsg.): *Was ist Universität? Texte und Positionen zu einer Idee*. Berlin/Zürich 2010